

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKA TIESA

Brīvības bulvāris 36
Rīga
LV-1511

CIVILLIETU
DEPARTAMENTS

Tālr.: 67 020 364
Fakss: 67 020 351
E-pasts: at@at.gov.lv

Rīgā

16.01.2018. 10-1. Bf8 nos

Tieslietu padomei

Par tiesu varas darbības tiesiskuma stiprināšanu

Augstākās tiesas Civillietu departaments ar turpmāk norādīto viedokli un priekšlikumiem tiesu sistēmas attīstībai vēršas Tieslietu padomē, ņemot vērā likumā „Par tiesu varu” noteikto padomes kompetenci piedalīties tiesu sistēmas politikas un stratēģijas izstrādē, kā arī tiesu sistēmas darba organizācijas pilnveidošanā.

Uzskatām par nepieciešamu sniegt viedokli saistībā ar plašsaziņas līdzekļos sniegtu kritisko informāciju par tiesu lomu maksātnespējas lietu izskatīšanā laikā no 2008. gada līdz 2014. gadam un par tiesnešu atbildību par Maksātnespējas likuma tiesību normu nepareizu piemērošanu, kas minētajās lietās konstatēti ar Civillietu departamenta nolēmumiem. Tāpat turpmāk sniedzam savu viedokli par ierosinājumu izveidot speciālu komisiju attiecīgo maksātnespējas lietu un to izskatījušo tiesnešu darbības izvērtējumam (*sk. Tiesu varas pienākums rīkoties savas reputācijas krīzes gadījumā. Jurista Vārds, 02.01.2018., Nr. 1 (1007), 4.lpp.*) un izsakām apspriešanai Tieslietu padomē savus ierosinājumus tiesu sistēmas darbības pilnveidošanai.

Civillietu departamenta atziņas nolēmumos, ar kuriem atcelti nepamatotie un likumam neatbilstošie pirmās instances tiesu nolēmumi, norāda uz vairākiem faktoriem, kas radījuši šādas problēmas. Minētie faktori pēc būtības iedalāmi divās kategorijās – tādos, kas izriet no maksātnespējas normatīvā regulējuma nepilnībām, tostarp attiecīgo lietu izskatīšanas procesuālā regulējuma trūkumiem, un tādos, kas izriet no tiesu sistēmas darbības trūkumiem, kuri atklājās konkrētās lietu kategorijas lietu izskatīšanā, bet nav specifiski ar to saistīti, piemēram, nepilnības tiesnešu profesionālās darbības novērtēšanas kārtībā. Atbilstoši arī jānošķir jau veiktie un turpmāk veicamie pasākumi abu kategoriju jautājumu risināšanai.

1. Maksātnespējas regulējuma pilnveidošana

1.1. Normatīvā regulējuma trūkumi un to novēršana

Laika posmā no 2008. gada līdz 2014. gadam maksātnespējas regulējumā bija virkne būtisku nepilnību. Minētās nepilnības tika mēģināts novērst ar jaunu Maksātnespējas likumu, kas stājās spēkā 2010. gada 1. novembrī. Tomēr, lai uzlabotu maksātnespējas jomas tiesisko regulējumu, kā arī novērstu praksē, tostarp sakarā ar būtiskiem materiālo un procesuālo tiesību normu pārkāpumiem iesniegtajos

Generālprokuratūras un Augstākās tiesas protestos, konstatētos trūkumus, jaunais likums uz šo brīdi kopumā grozīts jau astoņas reizes. Tāpat vairākkārt grozīta Civilprocesa likumā noteiktā kārtība, kādā tiesām jāizskata maksātnespējas lietas.

Pieņemot jauno Maksātnespējas likumu un veicot tajā, kā arī Civilprocesa likumā grozījumus, tika novērsti ne tikai atsevišķi normatīvā regulējuma trūkumi, bet arī konceptuāli mainīts tiesiskās aizsardzības procesos un maksātnespējas procesos iesaistīto personu un institūciju, tostarp tiesas, atbildības sadalījums un kompetences robežas. Ne vienmēr tiesas loma maksātnespējas lietu izskatīšanā tika skaidri noteikta, turpretim Maksātnespējas administrācijas pilnvaras iepriekš minētajā laika periodā bija nepietiekamas un esošās reizēm netika adekvāti pielietotas.

Likumdevējs faktiski mēģināja un turpina mēģināt (sk. likumprojektu "Grozījumi Civilprocesa likumā" (Nr.1092/Lp12). Pieejams: www.saeima.lv) rast līdzsvaru starp tiesvedības paātrināšanu maksātnespējas lietās un minēto lietu pienācīgu izskatīšanu pēc būtības. Jānorāda gan, ka prioritātes piešķiršana tiesvedības ātrumam var nozīmēt tiesas kontroles pienācīgas īstenošanas ierobežošanu, kas var liegt sasniegt Maksātnespējas likumā noteiktos tiesiskās aizsardzības procesa un maksātnespējas procesa mērķus.

1.1.1. Fiktīvie kreditori

Virknē gadījumu laika posmā no 2008. gada līdz 2014. gadam normatīvais regulējums atstāja iespēju tiesiskās aizsardzības un maksātnespējas procesu negodprātīgai izmantošanai, vienlaikus tiesām paredzot ierobežotas iespējas atklāt un novērst šādos procesos iesaistīto personu negodprātīgu rīcību. Piemēram, jautājumā par t.s. fiktīvajiem kreditoriem tikai ar 2014. gada 25. septembra grozījumiem Maksātnespējas likumā tika ietverta norma, kas uzlika administratoram (šobrīd – tiesiskās aizsardzības procesa uzraugošajai personali) pienākumu savā atzinumā par tiesiskās aizsardzības procesa pasākumu plānu sniegt argumentētu viedokli par to, vai plānā un tam pievienotajos dokumentos norādītais kreditora prasījums ir pirmšķietami pamatots.

Tāpat, ņemot vērā praksē konstatētos regulējuma trūkumus (sk., piemēram, Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2015. gada 20. februāra spriedumu lietā Nr. SPC-5/2015), Maksātnespējas likuma 67. pants tika papildināts ar 15. punktu, nosakot, ka administratoram triju mēnešu laikā no kreditora prasījuma iesniegšanas dienas ir tiesības celt apvērsuma prasību pret kreditoru, lūdzot tiesu piemērot šim kreditoram pagaidu aizsardzības līdzekli — balsstiesību atņemšanu, lai apstrīdētu prasījumu, kas pamatots ar tiesas nolēmumu par saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanu vai saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā, ja ir pamatotas šaubas par to, ka kreditora prasījums nav pamatots pēc būtības. Minētie grozījumi būtiski ierobežo fiktīvo kreditoru iespējas pamatot savus prasījumus ar tiesas lēmumiem par saistību bezstrīdus izpildīšanu, kas līdz tam atsevišķos gadījumos tika izmantots, jo tiesai nebija pamata apšaubīt tiesas lēmumu par bezstrīdus piespiedu izpildīšanu.

Kā to esam atzinuši savos nolēmumos, tad arī pirms minētajiem normatīvā regulējuma grozījumiem pirmās instances tiesām bija jāpievērš uzmanība tam, vai tiesiskās aizsardzības pasākuma plānā iekļautās saistības ir reālas vai arī pastāv vērā ņemamas indikācijas, ka saistības ir fiktīvas un kalpo parādnieka un/vai tā administratora negodprātīgiem mērķiem. Vienlaikus jāņem vērā vairāki faktori, kas mazāk acīmredzamos gadījumos ierobežoja tiesas iespējas pārbaudīt saistību pamatošību.

Gan tiesiskās aizsardzības procesa, gan maksātnespējas procesa lietas tiek izskatītas sevišķās tiesāšanas kārtībā, nevis prasības tiesvedībā, kas nozīmē, ka tiesa pieņem lēmumu, galvenokārt tikai pamatojoties uz likumā paredzēto administratora iesniegto dokumentu pamata. Turklat izvērtējums neatkarīgi no lietas sarežģītības jāveic salīdzinoši īsā – 15 dienu laikā. Pirms normatīvo aktu grozījumiem vienīgais drošības mehānisms bija kreditoru iebildumi, kurus atsevišķos gadījumos tiesas neizvērtēja pēc būtības vispār vai nepietiekami. Tādējādi reizēm netika pienācīgi pārbaudīta saistību pamatotība, kas šajos atsevišķajos gadījumos noveda pie tiesiskās aizsardzības pasākumu plānu nepamatotas apstiprināšanas. Citos gadījumos, kad šādu iebildumu lietā nebija, tiesu iespējas atklāt fiktīvas saistības praktiski nebija. Šādās lietās Civillietu departaments atcēla tiesu nolēmumus, pamatojoties uz papildu informāciju, kura nebija pieejama pirmās instances tiesas tiesnešiem, bet kuru apkāptie kreditori savāca jau pēc pirmās instances tiesas nolēmuma, lai lūgtu iesniegt protestu.

1.1.2. Parādnieku juridisko adrešu maiņa pirms pieteikuma iesniegšanas tiesā

Plašsaziņas līdzekļos liela nozīme tiek piešķirta apstāklim, ka pirms tiesiskās aizsardzības procesa vai maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšanas parādnieki virknē gadījumu mainīja savu juridisko adresi un attiecīgi arī lietas piekritību konkrētam tiesām. Minētā iespēja šobrīd (no 2017.gada janvāra) ir ierobežota, jo atbilstoši Civilprocesa likumam attiecīgo lietu tiesa izskata pēc parādnieka juridiskās adreses, kas parādniekam bija reģistrēta trīs mēnešus pirms pieteikuma iesniegšanas tiesā (fizisko personu maksātnespējas gadījumā – pēc parādnieka deklarētās dzīvesvietas, kas parādniekam bija reģistrēta trīs mēnešus pirms pieteikuma iesniegšanas tiesā).

Civillietu departamenta ieskatā, iepriekš minētā prakse, kas, kā to liecina arī ārvalstu pieredze, var tikt izskaidrota dažādi, un masu mediju viedoklis, ka tas var liecināt par korupciju tiesās, šobrīd ir viens no pieņēmumiem. Tikpat labi tā var norādīt uz neviendabīgu tiesu praksi noteiktu kategoriju lietu izskatīšanā vai atšķirīgu tiesvedības ātrumu dažādās tiesās un attiecīgi lietas dalībnieku vēlmi vērsties tiesā, kurā tiesvedība norit ātrāk vai gluži otrādi – lēnāk. Neapšaubāmi neviena no minētajām parādībām nav vēlama tiesu sistēmā, taču pati par sevi neļauj izdarīt secinājumu par tiesu vai konkrētu tiesnešu negodprātīgu rīcību, veicot savus amata pienākumus.

Ja atšķirīgus tiesvedības ātrumus varētu mazināt notiekošā tiesu reforma, tad neviendabīgas prakses pārvarēšanai lietās, kurās tiesas nolēmumi nav pārsūdzami, kalpo Generālprokuratūras protesti saistībā ar būtiskiem materiālo un procesuālo tiesību normu pārkāpumiem. Gadījumos, kad izveidojusies Augstākās tiesas judikatūra, tad minētajam mērķim kalpo arī judikatūras ievērošanas kontrole, veicot tiesneša profesionālās darbības novērtējumu. Vienlaikus zināms tiesu prakses neviendabīgums vienmēr pastāv pat lietās, kurās nolēmumi ir pārsūdzami apelācijas un kasācijas kārtībā. Vēl jo vairāk tas iespējams lietās, kuras pieņemtie nolēmumi nav pārsūdzami.

Uzskatām, ka jautājums par pieteicēja juridiskās adreses maiņu, lai grozītu tiesas piekritību, nav primāri risināms, jo jebkurai tiesai, kura izskata pieteikumu par tiesiskās aizsardzības procesa īstenošanu vai maksātnespējas procesa pasludināšanu, jātaisa likumīgs un pamatots nolēmums. Ja tiesībaizsardzības iestādēm šāda adrešu maiņa rada aizdomas par atsevišķu tiesnešu koruptīvām saiknēm ar konkrētiem administratoriem, tas ir pārbaudāms likumā noteiktajā kārtībā.

1.1.3. Ekonomiski nepamatotu tiesiskās aizsardzības pasākumu plānu apstiprināšana

Tiesiskās aizsardzības procesa mērķis pēc būtības ir veicināt finansiālās grūtībās nonākuša parādnieka atgriešanos ekonomiskajā apritē, nodrošinot kreditoru interešu aizsardzību. Turpretim praksē tiesiskās aizsardzības process tika izmantots arī negodprātīgam mērķim – nodrošināt, ka maksātnespējas procesu īsteno administrators, kas pēc parādnieka ieteikuma iecelts tiesiskās aizsardzības procesā, šādi faktiski kontrolējot, kurš būs konkrētā maksātnespējas procesa administrators. Ar 2014. gada 25. septembra grozījumiem Maksātnespējas likumā minētā iespēja ir izslēgta.

Attiecībā uz tiesiskās aizsardzības procesa pasākuma plāna izvērtēšanu būtiski ir Maksātnespējas likuma 2016. gada 22. decembra grozījumi, kas paredz, ka gadījumā, kad parādnieks nav ņēmis vērā kreditoru izteiktos iebildumus pret tiesiskās aizsardzības procesa pasākumu plānu, šos iebildumus izvērtē un par tiem savu atzinumu sniedz neatkarīgs zvērināts revidents, kurš nav tiesiskās aizsardzības procesa uzraugošā persona (Maksātnespējas likuma 43.¹ pants).

Turpretim laika periodā no 2008. gada līdz 2014. gadam liela nozīme bija paša administratora atzinumam par tiesiskās aizsardzības pasākumu plānu, kuru nereti izstrādāja pats administrator, neraugoties uz zināšanu esamību vai neesamību komercdarbībā. Šobrīd likums vairs nepieļauj, ka par tiesiskās aizsardzības procesa uzraugošo personu ieceļ personu, kas ir piedalījusies iepriekš minētā plāna izstrādē.

Līdz ar to secināms, ka ir veikti nepieciešamie leģislatīvie pasākumi, lai veicinātu ekonomiski pamatotu tiesiskās aizsardzības plānu izstrādi un to pamatošības kontroles iespējas tiesā. Turklat tas, ka šie likumdošanas pasākumi ir vērsti galvenokārt uz korekciju veikšanu administratoru funkcijās un maksātnespējas dokumentu sagatavošanas procesā, cita starpā, arī apstiprina, ka tiesai nav bijusi ne vadošā loma saimniecisko un efektivitātes jautājumu izlemšanā, ne izmeklēšanas funkcija maksātnespējas procesā.

1.2. Institucionālie risinājumi un diskusiju platformas maksātnespējas normatīvā regulējuma pilnveidošanai

Lai nodrošinātu maksātnespējas politikas veidošanu un īstenošanu, atjaunotā sastāvā darbojas Maksātnespējas jautājumu konsultatīvā padome, kurā viedokli par nepieciešamajiem maksātnespējas politikas uzlabojumiem ir paudis arī Civillietu departamenta pārstāvis tiesnesis Aigars Strupišs.

Normatīvā regulējuma trūkumi un priekšlikumi to novēršanai tiek apspriesti Tieslietu ministrijas izveidotajā pastāvīgajā maksātnespējas jomas regulējuma pilnveidošanas darba grupā, kurā informāciju par aktuālajām problēmām praksē un to iespējamajiem risinājumiem sniedz Civillietu departamenta tiesneši Anda Vītola un Aigars Strupišs.

Tādējādi uzskatām, ka jaunu institucionālu vienību veidošanai, lai noteiktu maksātnespējas regulējuma trūkumus un izstrādātu priekšlikumus to novēršanai, nav lietderīga.

2. Tiesnešu profesionālās darbības un ētikas normu ievērošanas kontrole

Kritisks vērtējums par atsevišķu tiesnešu nolēmumiem maksātnespējas lietās laikā no 2008. gada līdz 2014. gadam pamatoti raisa jautājumus par nepieciešamajiem

pasākumiem tiesnešu profesionālās darbības novērtēšanas pilnveidošanai un par šo tiesnešu atbildību.

Uzskatām, ka atbildei uz minētajiem jautājumiem jābūt adekvāti pārdomātiem un vispusīgi izsvērtiem ilgtermiņa tiesu sistēmas attīstības risinājumiem. Turklat šādi risinājumi nedrīkst apdraudēt Latvijas Republikas Satversmes 83. pantā atklāto tiesnešu neatkarības principu, kas ir neatņemama ikvienas demokrātiskas un tiesiskas valsts sastāvdaļa.

Tiesu sistēma primāri ir jāsargā no negodprātīgu un nepietiekami kvalificētu personu uzņemšanas tiesnešu rindās, jo vēlāka to noteikšana un izslēgšana no tiesnešu loka ir daudz sarežģītāka un grūti īstenojama, neskarot godprātīgo tiesnešu neatkarības garantijas. Līdz ar to liela vērība visupirms ir veltāma tiesnešu kandidātu atlases sistēmas pilnveidošanai.

Attiecībā uz tiesnešu profesionālās darbības kontroli jāņem vērā, ka tiesnešu pašpārvaldes institūcijas nevar un nedrīkst pārņemt tiesībsargājošo institūciju funkcijas noziedzīgu nodarījumu atklāšanā un izmeklēšanā. Tiesnešu pašpārvaldes institūciju darbības mērķis ir nodrošināt augstu tiesnešu profesionālās darbības un ētikas standartu ievērošanu.

Vienlaikus jāņem vērā, ka tiesu sistēma jāsargā no prettiesiskas ietekmes, kas reizēm izpaužas kā mēģinājumi ietekmēt konkrētus tiesu procesus, izmantojot dažādas ārpusprocesuālās manipulācijas. Tas arī ir iemesls visā civilizētajā pasaulē atzītajam principam, ka tiesu kļūdas, ciktāl tās nav taisītas apzināti, novēršamas pārsūdzēšanas kārtībā. Savukārt apzinātie pārkāpumi, kas ir disciplināratbildības vai kriminālatbildības priekšmets, ir jāpierāda likumā noteiktā kārtībā un apjomā.

2.1. Tiesnešu profesionālās darbības novērtēšana

Tiesnešu profesionālās darbības novērtēšanas pilnveidošanai Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas reglamentā būtu tieši norādāms, ka, novērtejot tiesneša profesionālo darbību, Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija analizē arī attiecīgā tiesneša nolēmumus, kas atcelti, pamatojoties uz protestiem, kas iesniegti sakarā ar būtiskiem materiālo un procesuālo tiesību normu pārkāpumiem.

Atsevišķi būtu uzsverams Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas pienākums vērtēt, vai tiesneša nolēmumi ir atcelti, jo nav ievērota judikatūra un vai tiesnesis ir sniedzis pamatojumu, kādēļ viņš ir uzskatījis par pamatotu atkāpties no judikatūras. Šeit jāpiebilst, ka tiesnešu kārtējā vērtēšana notiks no 2018.gada un vērtēšanai būs pakļauti nolēmumi par pēdējiem 5 gadiem, tātad ietverot arī daļu no laika posma, par kuru tiek norādīts plašsaziņas līdzekļos. Līdz ar to Tiesnešu kvalifikācijas komisijas vērtējumam būtu jāaptver arī daļa no tiem nolēmumiem, kas minēti medijs.

Tiesnešu disciplinārās atbildības likumā varētu noteikt, ka Tiesnešu disciplinārkolēģija papildus disciplinārsoda uzlikšanai var ierosināt disciplināri sodītā tiesneša profesionālās darbības ārpuskārtas novērtēšanu. Minētie grozījumi būtu saskaņojami ar likumā „Par tiesu varu” noteikto regulējumu par tiesneša profesionālās darbības ārpuskārtas novērtēšanu (94.⁵ pants).

2.2. Tiesnešu disciplināratbildības regulējuma iespējamā pilnveidošana

Tiesnešu disciplinārās atbildības likums kopumā nodrošina nepieciešamo līdzsvaru starp tiesnešu profesionālās darbības kontroli un tiesnešu neatkarības principa ievērošanu.

Jautājums paliek par iespējām piemērot disciplinārsodu, ja nolēmums, pamatojoties uz iesniegto protestu, tiek atcelts, bet disciplinārsoda piemērošanas termiņš ir beidzies. Taču minētais jautājums ir risināms, izvērtējot visus argumentus, likumdošanas celā Tiesnešu disciplinārās atbildības likumā.

3. Par ierosinājumu izveidot speciālu komisiju (darba grupu)

Kā norādīts iepriekš (sk. 1.2. punktu), maksātnespējas regulējuma trūkumi, kas ir atspoguļoti plašsaziņas līdzekļos veiktajā analīzē par maksātnespējas lietu izskatīšanu laika posmā no 2008. gada līdz 2014. gadam, tiek apzināti un ir jau veikti atbilstoši normatīvā regulējuma grozījumi. Lai nodrošinātu maksātnespējas politikas un normatīvā regulējuma turpmāku pilnveidošanu, ir atjaunots Maksātnespējas konsultatīvās padomes darbs un izveidota pastāvīgā Maksātnespējas jomas regulējuma pilnveidošanas darba grupa, kuras sastāvā iekļauti Augstākās tiesas Civillietu departamenta pārstāvji un kurā tiek apspriesti nepieciešamie Maksātnespējas likuma un Civilprocesa likuma grozījumi.

Attiecībā uz iepriekš minēto maksātnespējas lietu izskatījušo tiesnešu atbildības izvērtējumu uzskatām, ka normatīvais regulējums neparedz ne tiesisku pamatu, ne nosaka komisijas darbības tiesisko ietvaru attiecībā uz šādu atbildības izvērtējumu kādā īpašā komisijā. Tiesneši ir saucami pie disciplinārās atbildības, ja tam ir pamats, saskaņā ar Tiesnešu disciplinārās atbildības likumu, kā arī pie kriminālatbildības – saskaņā ar Kriminālprocesa likuma un likuma „Par tiesu varu” normām. Īpašu atbildības izvērtēšanas procedūru normatīvais regulējums neparedz.

Tiesnešu profesionālās darbības novērtējumu savukārt veic Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija saskaņā ar likuma „Par tiesu varu” normām. Turklat nav pamata uzskatāt, ka kolēģijai nav iespēju pietiekami plaši iepazīties ar attiecīgo tiesnešu profesionālo darbību, lai novērtētu, vai tā ir vērtējama pozitīvi.

Jāņem vērā, ka daļa no problēmām, proti, lietu nonākšana pie viena un tā paša tiesneša, lietu sadale, ir vienkārši noskaidrojama, uzklasot attiecīgo tiesu priekšsēdētājus.

Līdz ar to uzskatām, ka speciālās komisijas darbības rezultātā netiks sasniegts tās izveidošanas mērķis, kas savukārt neveicinās tiesu sistēmas attīstību un tiesu varas reputācijas uzlabošanos. Taču jāņem vērā, ka šajā gadījumā komisijas izveidošana ir Tieslietu padomes kompetence, līdz ar to padomei par to arī jālemj.

Tā kā Augstākās tiesas Civillietu departamenta tiesneši ir snieguši vērtējumu par iepriekš minēto pirmās instances tiesu nolēmumu maksātnespējas lietās likumību un pamatošību, piedalīties attiecīgo maksātnespējas lietu atkārtotā vērtēšanā neuzskatām par iespējamu, jo mūsu nolēmumi šajā lietās kā nepārsūdzami ir stājušies spēkā.

4. Par izteiktajiem priekšlikumiem

Plašsaziņas līdzekļi ir snieguši nozīmīgu ieguldījumu tiesu varas darbības tiesiskuma kritiskā izvērtējumā. Šāds vērtējošs skatījums ir nozīmīgs pienesums diskusijai par nepieciešamajiem pasākumiem tiesu sistēmas un maksātnespējas procesu regulējuma turpmākai pilnveidei. Nav strīda, ka kompetentām institūcijām savu pilnvaru robežās jāturpina pilnveidot maksātnespējas procesu (likumdošanā – attiecīgajām darba grupām, tiesu darba organizācijā – Tiesu administrācijai, utt.).

Ceram, ka iepriekš izteiktie Civillietu departamenta priekšlikumi tiesu sistēmas pilnveidošanai kalpos tiesu varas darbības tiesiskuma stiprināšanai.

Ar šo vēstuli ir iepazinušies un to akceptējuši visi Civillietu departamenta tiesneši.

Civillietu departamenta priekšsēdētāja

E. Vernuša

Gulbis 67020318
rihards.gulbis@at.gov.lv